

ACC. N:R M. 16152:1-14.

Landskap: Skåne Upptecknare: Nils Ekstrand, Malmö
Härad: Torna Berättare: " " "
Socken: Everlöf Berättarens yrke: f.d. polis konstapel
Uppteckningsår: 1963 Född år 1882 i Kumlatofa, Everlöfs m.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Räfsor och väfsning. s. 1-14.
(tekn. sid. 12-14.)

LuF 120

19/2-63

RÄFSOR och RÄFSNING.

BENÄMNING. Räfsa som helhet betraktad kallade man på bygdemålet där på orten för riva, Något annat namn på densamma här jag ej hört. I detalj bestod räfsan av huvudet, skaftet, bågen /böjeln/ och pinnarna eller tänderna som de också kallades.

S K A F T.

Till skaftet, som hade en ungefärlig längd av 1:75 meter, brukade man använda något slags mjukt lätt träslag såsom lind eller pil ävensom björk. Skaftet hade en rak sträckning och till formen konisk, grövst nere vid huvudet och avsmalnande uppåt. Nedre ändan hade utformats till en fyrkantig tapp som inkilats i huvudet för fastsättning utan plåtskoning. Vid något tillfälle har jag sett räfsor med självvuxna trädklycker till skaft, men dessa vere mindre vanliga.

H U V U D.

Till huvudet brukade man använda något hårdare virke, såsom alm, björk eller bok. I de fall man själv tillverkade räfsorna hemma på gårdarna av gårdens eget folk, var man nog inte så noga med valet av ett speciellt träslag till de olika delarna av densamma, utan man tog till vad man hade tillgängligt här för. Penningknappheten var ju stor på den tiden, så det gällde att spara på alla

Fol 120

ACC. N:R M. 16152:2.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

områden. Jag kan ej lämna någon exakt uppgift om huvudets längd eller bredd, men jag skulle vilja beräkna det till ungefär mellan 55 à 60 centimeter. De räfsor jag sett eller har minne av hade alla raka huvuden., till formen fyrkantiga och jämntjocka.

P I N N A R.

Till Pinnar /rivetänner/ begagnade man sig i allmänhet av ask. De hade en ungefärlig längd av 10 à 12 centimeter och till antalet cirka 20 stycken. Någon exakt uppgift härom, kan jag ej lämna. De voro handtäljda och en aning koniska. Hålen, i vilka pinnarna voro insatta voro raka. På en del räfsor stucko pinnarna upp något ovanför huvudet, där de avrundats i form av en knapp. Andra voro jämnstrukna med huvudet. Pinnarna sutto i rät vinkel i förhållande till räfsans skaft. Att man använt stålpinningar i sådana räfsor, som man begagnade till räfsning av hö eller säd, har jag aldrig sett. Jag tror ej heller, att detta skulle vara lämpligt för detta slags räfsning. Däremot fanns det räfsor helt av järn, som man använde till räfsning av grusgångarna i trädgårdarna /havarna/ och till att kratta grönsakslandet vid iordningsställandet av detta före sådden och även efteråt till nedmyllandet av grönsaksfröna.

B Å G A R.

Rävsorna voro alltid försedda med stag, antingen med tvenne raka sådana, vars ena ända var fastsatt i huvudet på ömse sidor

ACC. N:R M. 16152:3.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

om skaftet och på något avstånd från detta. i sned riktning mot skaftet vari den andra ändan var fastsatt. eller också med på liknande sätt fastsatt bäge. Till bäge ansågs ask vara det lämpligaste virket. Detta trädslag var av naturen segt och kunde efter utformningen lätt böjas för hand utan risk för att dettskulle brytas vid arbetet med isättningen. Huruvida räfsans konstruktion förändrats i mannaminne, känner jag ej till. Jag har aldrig sett eller hört omtalas någon annan typ av räfsor än den här berörda.

DEKORATION.

Jag har inget minne av, att jag sett andra än omålade räfsor, ej heller räfsor med tjärad nederdel eller någon form av ornering eller annan utsmyckning av räfsan.

Huruvida räfsorna tidigare varit prydda med karvsnitt eller andra utskärningar, känner jag ej till.

S.K. fästmöräfsor eller vad som i samband härmed efterfrågas, kan jag ej svara på. Jag har ej sett någon dylik eller hört omtalas. att någonting ditåt skulle ha förekommit där på orten.

OLIKASLAG-AV--RÄFSOR.

Där i bygden fanns det relativt sett ej mera än en typ av räfsor, vilka användes till alla förekommande hithörande göremål.

När man började använda den äldre typen av hästdragna släpräfsor,

ACC. N:R M. 16152:4

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

vet jag ej. De släpräfsor som vid tiden för denna berättelse, eller från slutet av 1800-talet, voro i bruk där på orten besto av en ganska kraftig fyrkantig träbom, i vilken pinnarna, ett par skaklar och ett handtag voro fastsatta. Pinnarna eller tänderna voro flata till formen och ganska breda samt avsmalnande framåt. De voro inriktade till ungefär 45 gr. vinkel i förhållande till skaklarna, på så sätt, att de vid räfsningentillsammans med bommen lågo platt på markytan för att vid glidningen framåt kunna uppsamla och föra med sig allt löst i stråväg, då räfsan var i rörelse. Räfsan var cirka två meter bred och framfördes med hästkraft med en häst. Alla dessa räfsor voro av äldre datum. Jag vet ingen som under min tid skaffade sig nya sådana, varför jag ej kan nämna någon tillverkare av dylika eller på vilket sätt man förskaffat sig dem. De kommo till användning huvudsakligast till rävsning av stubbåkrarna, men även vid höbärgningen brukade man använda dem för hopdragning till högar av de s.k. strängar som rävsats ihop av räfsorskerna. Högarna blevo sedan ordentligt stackade eller hypade, som man sade,

Exakta tiden för när man började med amerikanska hästräfsor. kan jag ej med bestämdhet uppgiva, men jag har minne av, att jag sett en och annan sådan i bruk sedan min tidigaste barndom. Dessa hästräfsor använde man till all slags räfsning.

ACC. N:R M. 16152:5

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Tångtäkt eller sjögräsräfsning förekom ej i min hembygd. Att man begagnat sig av räfsa till att hölja över jorden efter rågsådd, vet jag ej om, att det förekommit. Detta skedde med harvning. ej heller använde man räfsa vid utgödsling i fähuset. Härtill begagnade man grep och skyffel.

T I L L V E R K N I N G .

På gårdar där ägaren själv eller någon dräng hade en viss kunnighet i träslöjd tillverkade man nog själva räfsor till husbehov hemma på gården. I motsatt fall beställdes desamma av någon slöjdekunnig s.k. efterhöstasnickare i orten, d.v.s. en person som sysslade med litet av varje utan att vara utbildad yrkesman på området. Det kunde väl också inträffa, att man köpte räfsorna av någon försäljare av dylika varor på marknaderna i Lund eller Sjöbo. Någon särskild räfsmakare fanns ej i trakten, vad jag vet om. Hur förhållandena härvidlag gestaltat sig i senare tider eller för närvarande, känner jag ej till, enär jag ej vistats där på orten sedan ungdomen.

Söndriga räfsor såsom isättandet av avbrutna pinnar eller andra skavanker, brukade man själv ordna på respektive gårdar. Reservpinnar förde man aldrig med sig vid arbetet med slåttern. Skulle någon pinne brytas av under arbetets gång fick det vara med reparationen till dess man kom hem och fick tid till att ordna upp

den saken. En pinne mer eller mindre i räfsan hade ej så stor betydelse, utan att man kunde fortsätta med arbetet, även om en pinne skulle råka bli avbruten. Rävsans livslängd, kan jag ej uttala mig om, men den var säkert användbar i många år, om den behandlades rätt. Man torde inte kunna säga, att man gjorde inköp av nya räfsor varje år utan skedde detta mera i mån av behov. Vilket pris man betalade för räfsorna i de fall man köpte desamma av någon tillverkare i bygden eller på marknaderna, har jag inget minne av för att kunna lämna något tillförlitligt svar på.

Det är ju möjligt, att det fanns dem som skar in sitt ägare-märke i räfsan eller målade på årtalet för anskaffningen, men något allmänt bruk var det inte.

K O N S T E N / A T T / R Ä F S A .

Vid räfsningen fattade man med högra handen om skaftets övre ända med naglarna uppåtvända och med den vänstra med naglarna nedåt ungefär på mitten av skaftet. Var det fråga om s.k. vänsterhän-ta blev det tvärtom. Vana räfsorskor med större färdighet i gemet kunde skifta handföring under arbetets gång.

I den mån man hade kraft tillräckligt kunde man få börja att delta i räfsningsarbetet vid slåttern redan i lägsta tonåren. Att räfsning ansågs som ett speciellt kvinnofolk-göra, är kanske för mycket sagt, men arbetet utfördes till övervägande del av

ACC. N:R M. 16152:7.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

kvinnor. Det fördrades givitvis till detta som vilket annat arbete som helst en viss färdighet som var utmärkande för mer eller mindre goda räfsorsker, men jag vet mig ej ha varit med om, att någon tävlan förekommit i samband med räfsningen vid slåttern. Vad skogsbygdens folk ansåg om slättbens folk att räfsa, vet jag ej.

Nog ville man att arbetet med räfsningen skulle gå undan med fart, men det viktigaste var att räfsa rent. Hur många slätterkarlar en räfserska skulle kunna räfsa efter, är ej lätt att svara på. Räfsningen sattes ju ej igång med detsamma efter det att gräset slagits, utan detta skulle först ligga på skår och torka innan man satte igång arbetet med räfsningen. Uttrycket, att räfserskorna skulle ha sju tappar hö i vädret, har jag aldrig hört uttalas. I största allmänhet ansågs ej räfsningsarbetet såsom särskilt trötande. Ifråga om att man skulle få blåsor i händerna vid räfsningen fanns det ingen större risk för. Allt arbete utfördes ju med handkraft, på denttiden, med påföljd att människorna fick vana vid hårt arbete, varav händerna fingo en viss härdning och blevo valkiga och oömma. Något medel till undvikandet av, att man skulle få blåsor i händerna, har jag mig ej bekant. Ett sätt hade väl varit, om någon skulle besväras härav, att taga på sig handskar, till att skydda händerna häremot, men ~~vet~~ efter den tidens mentalitet att döma, så misstänker jag, att detta skulle komma att väcka ett visst uppseende med risk för vederbörande, att av övriga räfsorsker bliva

ACC. N:R M. 16152:8.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

utsatt för hån och spe samt ansedd som bertska och förklemad.

A N V Ä N D N I N G.

I största allmänhet brukade arbetsgivarna tillhandahålla räfsor. Det fanns dock en och annan av de lejda räfsorsorna, som arbetade hos skilda arbetsgivare, som föredrogo att hålla sig med egna räfsor.

Undanräfsning av löv eller ris från slåttermarkerna om våren, förekom ej i någon nämnvärd omfattning, vad jag vet om.

Vid räfsningen brukade räfsorsorna, relativt sett, gå i bredd med någon dragning och räfsa ihop gräset i långa strängar, vilka sedan med tillhjälp av en s.k. sleva föstes ihop till större högar som därefter ordentligt lades upp i stackar eller hyor, som man också kallade dem. Slevan var ett ganska enkelt redskap bestående av en cirka 2,5 meter lång och ganska tjock träbom i vars båda ändar festsatts en järnketting, vilken förbundits med en hammel för hästanspänning. Slevan drogs sålunda fram av två hästar, vilka gingo på var sin sida av hösträngen på lagom avstånd från varandra. Under arbetets gång ställde sig körkarlen på slevan för att giva större tyngd åt denna, varvid han uppehöll balansen med stöd av tyglarna. Efterhand som höet hopade sig för slevan, gav även detta ett visst stöd till underlättandet av att kunna hålla sig kvar på slevbommen. Det kunde ju vid mindre god väderlek inträffa

ACC. N:R M. 16152:9

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

att hösträngarna behövde vändas för att gräset skulle bli tillräckligt tørt till att sättas i stack. Härtill brukade man alltid använda sig av tjuger. Även vid stackningen av höet begagnade man sig utan undantag av tjuger. De färdigställda stackarnas sidor brukade man kamma mid räfsan, för att vattnet vid regnväder ej så lätt skulle tränga in i stacken utan rinna utför sidorna på densamma. I någon mån brukar man väl fortfarande använda handräfsan vid slåttern, även om så gott som allt arbete med denna numera utföres maskinellt.

All säd mejades för hand på den tiden och med undantag för den råg /träderågen/ vars halm man skulle använda till långhalm för taktäckning, mejade man säden ifrån, så att den kom att ligga på stubbåkerna, varefter den med räfsan fernades till kärvar /sejlar/ som bands och uppsattes i skylar /hå var/. Vid mejandet av evannämnda råg åtföljdes varje slätterkarl av en upptagare, i vanligaste fall av en kvinna, som samlade ihop den avhuggna säden till lagom stora kärvar som hon efterhand lade åt sidan. Det fanns upptagare som besatte sådan färdighet i sädbindning, att de även hunno med att binda de sålunda upptagna kärvarna innan de lade dem ifrån sig, men i allmänhet hann man ej med detta, varför arbetet med bindningen utfördes separat efteråt. Även stubbåkrarna brukade man räfsa med handräfsa, men efterhand som man skaffade sig amerikanska

ACC. N:R M. 16152:10.

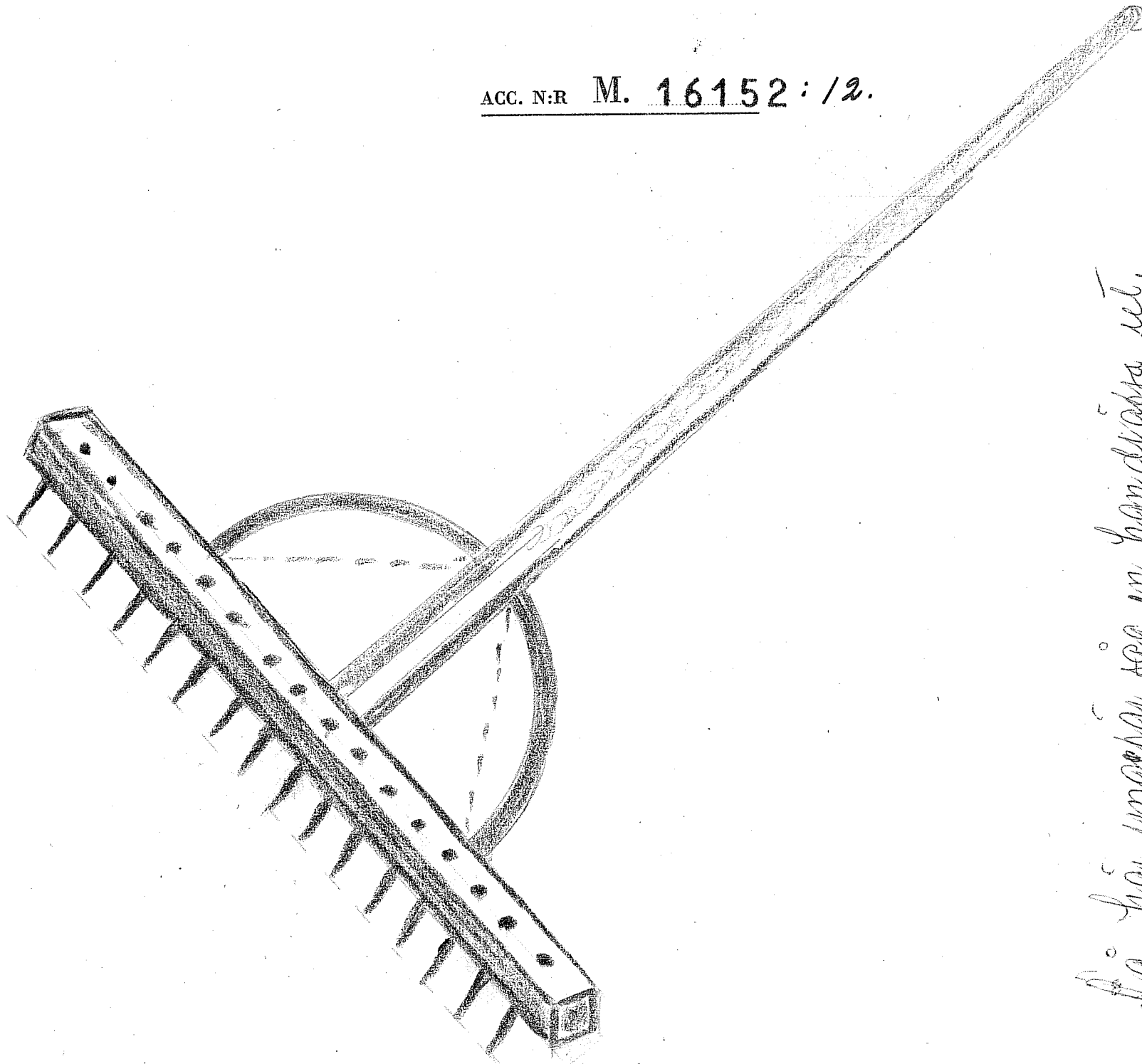
FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

hästräfsor upphörde detta. Samma förhållande var det med höräfsningen.

Då räfsorna ej användes brukade man i allmänhet hänga upp dem på en vägg i något redskapshus för förvaring. Under färden till och från arbetsplatsen brukade man bära räfsan antingen i den ena handen eller också lägga upp den på den ena axeln. Jag ej hört emtalas något förbud för att släpa räfsan efter sig. Jag har ej heller sett att detta förekommit, om man under arbetets gång ville förflytta sig utan att lägga räfsan ifrån sig, bar man den i handen. Om man tillfälligtvis ville lägga räfsan ifrån sig, lade man ner desamma platt på marken. Samma var förhållandet om man ville lägga ifrån sig en tjuga. Härvidlag var det en viss tradition ifråga om sättet att lägga ifrån sig en sådan. Något direkt förbud var det väl inte, men det ansågs, åtminstone bland de äldre, ^{ej} lämpligt, att sätta en tjuga, ^{skulle komma att} vilken alltid var tvåhornig, med hornen nedstuckna i jorden. Traditionen enligt var man lite skräckfull därvidlag och hade den uppfattningen, att detta sätt att ställa ifrån sig en tjuga, ^{skulle komma att} skulle inverka på festret som i så fall skulle bli behäftat med ett visst lyte, för den händelse en havande kvinna skulle få se en tjuga i denna ställning. Om någon äldre person därför skulle få se en tjuga uppställd med hornen nerstuckna i marken, ryckte han eller hon omedelbart upp den och lade ned den samma på marken.. För övrigt har jag ej något särskilt att meddela

ACC. N:R M. 16152: /2.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

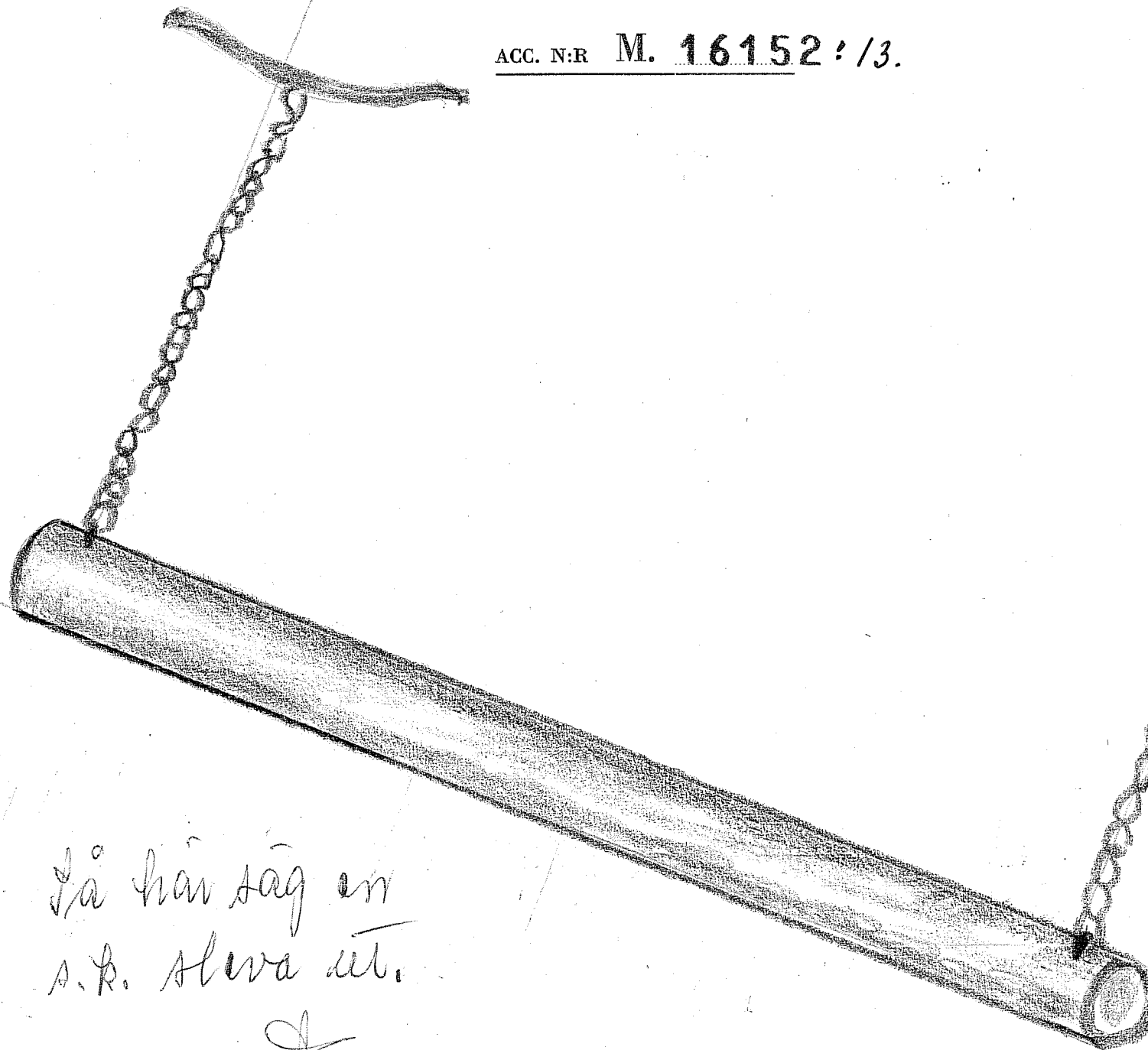

Den här ungefar seg in handdräpta ut.

[Signature]

ACC. N:R M. 16152: /3.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Lå här säg en
s.k. slava ut.

[Signature]

ACC. N:R M. 16152:14.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

På här ingår sägen härläpsta ut
som man använd innan den används
härläpsta kommit i bruk.
H.